

Työaika ja perheen aika – Poisjättäytymistä vai ulosheittämistä?

Mia Tammelin: *YTM (väit.), tutkija, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto*
mia.m.tammelin@jyu.fi

Janus vol. 17 (2) 2009, 176–183

Työn ja perheen yhteensovittaminen on ollut näkyvästi esillä ajankohtaisessa uutisoinnissa. Ensinnäkin uutiset ovat kertoneet irtisanoutumisista ja vaativien vastuutehtävien ulkopuolelle jättäytymisestä. Esimerkiksi MTK:n Michael Hornborg ilmoitti eroavansa puheenjohtajan paikalta pystyäkseen paremmin yhdistämään työn ja perheen vaatimukset. Hornborg on kolmen alle viisivuotiaan lapsen isä. Alkuvuodesta vihreiden kansanedustaja Ville Niinistö ei lähtenyt puolueensa puheenjohtajakisaan perhesyistä. Hän on isä, jonka perhe pendelöi kahden maan ja kolmen kaupungin väliä. Aiemmin Sari Sarkomaa erosi opetusministerin tehtävistä perhesyistä. Sarkomaa on kolmen pienen lapsen äiti.

Suomessa on siten useita näyttävästi uutisoituja tapauksia, joissa henkilöt ovat luopuneet vaativista töistä perhesyistä. Yhdysvalloissa korkean viran tai uran jättämistä perhesyiden vuoksi on tapahtunut jo siinä määrin, että lehdistö on kuvannut tätä ilmiötä ”poisjättäytymisen vallankumouksena” (ks. Hill ym. 2006). Tosin sama voidaan kuvata myös toisin, kuten jotkut tutkimukset ovat tehneet, ne puhuvat ”ulosheittämisestä” (Williams ym. 2006). Tämän tulkinnan mukaan työpaikat eivät tarjoa vaihtoehtoa. Mielenkiintoista on se, että Suomessa virasta on irtisanoutunut – tai ulosheitetty – nyt myös mies.

Toinen viimeaikainen uutisointi työn ja perheen yhteensovittamisesta koskee vanhempainvapaisten järjestämistä; keskustelua on käyty van-

hempainvapaisten pituudesta ja siitä kuka hoitaa pieniä lapsia, äiti vai isä. Keskustelu ei sinällään ole uusi. Se on kuitenkin saanut uusia vivahteita. Nyt on painotettu aiempaa voimakkaammin sitä, että pienten lasten vanhempien tulisi jakaa hoitovapaa tasapuolisemmin. Uudistusesitysten taustalla on pyrkimys tasa-arvoistaa äitien ja isien asemaa työmarkkinoilla ja jakaa vanhempainvapaista syntyviä kustannuksia sekä naisten että miesten työpaikoille.

Näen ajankohtaisessa keskustelussa aikaisempaa enemmän merkkejä siitä, että tunnistetaan ja julkilausutaan valinnanvapauteen liittyvä ongelma: perheet – äidit ja isät – eivät tee päätöstä vanhempainvapaisten käytöstä, eivätkä muista työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvistä ratkaisuista irrallaan yhteiskunnan ja työpaikkojen normeista ja totutuista käytännöistä (ks. esim. Lewis & Smithson 2001; Pfau-Effinger 2004). Päätöksiä ohjaa, perheen taloudellisten tilanteen ohella, esimerkiksi se miten koti-isän rooli sopii miehelle ja miten työnantajan, työyhteisön ja muun lähiyhteisön ajatellaan suhtautuvan valintoihin. Vaikka sukupuolten roolit ovat muuttuneet, silti vain harva mies jää perhevaapaalle, kotiäitiys on edelleenkin yhteiskunnallisesti hyväksyttävämpi kuin koti-isyyks.

Perhe, työ ja aika

Väitöstutkimuksessani¹ (Tammelin 2009) tarkastelin työaikoja sekä työn ja perheen yhteensovittamista. Tutkimuksessa keskityin kahden pal-

kansaaan perheisiin, jotka ovat yleisiä Suomessa, mutta joista on vain vähän tutkimustietoa.

Päädyin lähestymään työn ja perheen yhteensovittamista monista eri suunnista, sillä asettamani tutkimuskysymykset ovat luonteeltaan erilaisia. Yhtäältä olin kiinnostunut ilmiön yleisyydestä ja eri tekijöiden välisistä yhteyksistä, ja toisaalta arkielämän käytännöistä. Käytin tutkimuksessa sekä tilastoaineistoja että laadullista haastatteluaineistoa, ja vastaavasti eri metodeja. Monimetodisella tutkimusotteella tavoitin monipuolisen kuvan työn ja perheen vuorovaikutuksesta.

Asetin tutkimukselle neljä keskeistä kysymystä². Tarkastelin ensiksi perheiden työaikakäytäntöjä ja niissä tapahtuneita muutoksia vuosien 1977 ja 2003 välisenä aikana. Keskityin erityisesti työajan keskeisiin ulottuvuuksiin (työajan pituus, ajoitus, tempo, autonomia ja ennakoitavuus). Toiseksi kuvailin työn ja perheen yhteensovittamisen kokemuksia. Kolmanneksi tarkastelin työaikakäytäntöjen ja työn ja perheen yhteensovittamisen kokemusten välisiä yhteyksiä. Lopuksi kysyin, millaisia aikastrategioita perheet käyttävät arjen organisoimiseksi.

Tutkimuksessa tarkastelen työn ja perheen yhteensovittamista ajan näkökulmasta. Aika on mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä ajalla on kvantitatiivisen, mitattavan, ominaisuuden ohella myös laadullisia ulottuvuuksia (ks. Zerubavel 1981; Pohjanen 2002). Olemme kaikki kokeneet kuinka aika joskus lentää ja toisinaan se matelee, vaikka kellon aika on jaettu yhtä pitkiin sekunteihin ja minuutteihin. Tutkimuksessa tarkastelen sekä kokemusta ajasta että ajankäyttöä.

Barbara Adam (1995) on kuvannut työajan keskeiseksi ulottuvuudeksi työajan pituuden (time), työn tahdin (tempo) ja sen ajoituksen (timing). Colette Fagan (2001) on puolestaan keskustellut työaika-autonomiasta ja Manfred Garhammer (2002) työajan ennakoinnista työajan kes-

keisinä ulottuvuuksina. Tarkastelen näitä työajan keskeisiä ulottuvuuksia.

Työajan pituus on yksi työn keskeisistä ulottuvuuksista ja historiallisesti se on ollut työaika koskevien neuvottelujen ja ristiriitojen kohde (Adam 1995). Vuosittainen työaika on pitkällä aikavälillä lyhentynyt ja viimeaikainen kehitys on polarisoinut palkansaajien työaikoja: yhtäältä ollaan huolestuneita pitkistä työajoista (esim. Boulin 1998; Julkunen & Nätti 1999) ja toisaalla lyhyistä työajoista (esim. Tijdens 1999; Kalleberg 2000). Huoli lyhyistä, osa-aikaisista työajoista liittyy toimeentulovaikeuksiin ja huonoihin työoloihin. Vaikka työn ja perheen yhteensovittamista ei voida redusoida kysymykseksi ajankäytöstä, on työajan pituus olennainen tekijä, sillä työaika merkitsee lähes aina aikaa poissa perheen luota ja tehtävistä.

Manfred Garhammer (2002) on sanonut aikapulan ja kiireen olevan uusi sosiaalinen ongelma. Työkiireen syntyyn vaikuttavat monet eri tekijät (Järnefelt 2002), siten työkiirettä ei välttämättä voida purkaa yksinkertaisesti vähentämällä tehtävien määrää. Kiirettä voi tuottaa muun muassa muutokset organisaatiossa, jatkuvasti uusiutuva tieto sekä keskeytykset työssä ja työajan fragmentoituminen. Tutkimukseni (Tammelin 2009) mukaan työkiire ei vaikuta ainoastaan yksilön kokemukseen työssä, vaan ulottaa vaikutuksensa myös työ-perhe kokemuksiin. Tämä osoittaa selkeästi, että työn ja perheen yhteensovittamisen kysymykset eivät voi keskittyä vain työajan pituuteen, vaan on tarkasteltava myös muita työajan ulottuvuuksia.

Kolmas työajan keskeisistä ulottuvuuksista on työn ajoitus. Kellon aika tasapäistää tunnit samanarvoiseksi riippumatta niiden sijoittumisesta vuorokauteen tai viikkoon. Työn tekeminen iltaisin, öisin ja viikonloppuisin on silti sosiaalisesti kalliimpaa, ja siitä on perinteisessä tehdastyössä saanut paremman taloudellisen korvauksen. Ns. epäsosiaalisina aikoina työskentelyllä on myös

terveysvaikutuksia: se lisää esimerkiksi todennäköisyyttä univaikeuksiin ja sydän- ja verenkiertosairauksiin (Boisard ym. 2003; Åkerstedt 2003).

Työn ajoitus vaikuttaa arjen järjestämiseen. Työs-kentely muuhun kuin päiväaikaan voi tarkoittaa muun muassa vuorohoitopalveluiden tarvetta, eli lastenhoitoa iltaisin, öisin ja viikonloppuisin, kun hoitoa ei perinteisesti ole ollut saatavilla. Si-ten jälkiteollisten työaikojen yleistymisen mer-kitsee yhteisesti sovitun kollektiivisen aikajärjes-tyksen rapautumista. Kaikkiaan vuorotyön voi teoreettisesti ajatella olevan yhteydessä erityi-sesti työtä ja perhettä koskeviin ongelmiin, mut-ta se voi yhtälailla helpottaa arjen aikataulujen yhteensovittamista, kuten aiempi suomalainen tutkimus on havainnut (Lammi-Taskula 2004).

Perheiden aikasuunnittelun kannalta tärkeitä työajan ulottuvuuksia ovat työaika-autonomia ja työajan ennakoitavuus. Työaika-autonomia mahdollistaa työajan joustavamman sovittami-sen perheen tarpeisiin, ennakoitavuus puoles-taan mahdollistaa ajan suunnittelun ja helpot-taa ajan koordinoitua. Teoreettisesti työajan ennakoimattomuus aiheuttaa ongelmia työn ja perheen yhteensovittamisessa, sillä monet kodin piiriin liittyvät tehtävät ja tapahtumat ovat aikasidonnaisia; ne ovat tehtäviä, joita ei voi siir-tää myöhempään.

Työajan ulottuvuuksia pitää tarkastella myös su-kupuolinäkökulmasta. Sosiaalisena ilmiönä aika ei ole sukupuolineutraali, ei myöskään työaika. Työaikakäytännöt ovat sukupuolittuneita, vaikka Suomessa naisten ja miesten työaikakäytännöt ovat kansainvälisessä vertailussa poikkeuksel-lisen samankaltaisia (esim. Julkunen & Nätti 1999). Suomalaisissa kahden ansaitsijan perheis-sä naispalkansaajien työaika on miespalkansaaji-en työaikaan verrattuna useammin hieman ly-hyempi ja kiireisempi, mutta raja työn ja ei-työn välillä on selkeämpi.

Perheen näkökulmasta käsitystä ajasta ja ajan-käyttöä voisi problematisoida sukupuolinäkö-kulman lisäksi sukupolvinäkökulmasta. Lapset vaikuttavat suoraan aikuisten työaikakäytäntöi-hin ja ajankäytön mahdollisuuksiin, ja aikuiset kontrolloivat lasten aikaa kontrolloidakseen omaan aikaansa (Daly 1996). Suomessa van-hemmuus ei kuvastu naisten lyhyin työaikoi-na, kuten monissa muissa Euroopan maissa. Silti Suomessa esimerkiksi julkisten palvelujen aukioloajat vaikuttavat ajankäyttöön ja koke-mukseen ajasta. Päivähoitopäivä perustuu noin kahdeksan ja neljän välillä tehtävään päivätyö-käytäntöön. Matka päiväkodille viittä vaille viisi tuottaa taatusti kokemuksen kiireestä. Koska aika on käytettävissä oleva resurssi, liittyy siihen olennaisesti kysymys toimijoista ja vallasta, jonka voi rinnastaa perheen taloudellisiin resursseihin (ks. esim. Repo 2002). Perheen ajankäytön kan-nalta mielenkiintoisia kysymyksiä ovat esimer-kiksi, kenen aikaa käytetään ja kuka viimesijassa vastaa perheen arjesta?

Perheiden työaikakäytännöt

Minna Salmi (1996) on kuvannut perheiden arjen järjestymistä osuvasti aikaruuvien vertauk-sen kautta. Aikaruuvi kuvaa sitä, miten aikataulut vaikuttavat perheen arkeen: mitä useampi aika-taulu perheessä on, sitä kireämmälle aikaruuvi kiristyy. Kahden työssäkävyn perheessä sovit-taan yhteen useita aikatauluja.

Aikaruuvien avulla ymmärtää mut-kattomasti myös sen, miksi työaika-autonomia ja työajan ennakoitavuus ovat tärkeitä arjen pa-lapelin hallitsemisessa. Autonomia mahdollistaa ruuvien ajoittaisen kiristämisen tai löysäämisen omien tarpeiden mukaan, ennakoitavuus puo-lestaan ajoittamaan tapahtumat suunnitellusti (ks. myös Avery & Stafford 1991).

Tutkimuksessa tarkastelin ensimmäiseksi per-heiden työaikakäytäntöjä, sekä niissä tapahtu-

neita muutoksia vuosien 1977 ja 2003 välisenä aikana Tilastokeskuksen työolotutkimusten avulla. Ajanjakso pitää sisällään niin taloudellisen kasvun kuin syvän laman 1990-luvun aikana. Siitä huolimatta työaikakäytännöissä tapahtuneet muutokset ovat kuitenkin suhteellisen vähäisiä.

Kahden ansaitsijan perheiden työajat ovat eriytyneet työajan pituuden suhteen, joskaan ei voida puhua radikaalista muutoksesta tai murroksesta (ks. myös Julkunen & Nätti 1999). Erityisesti kahden ansaitsijan perheissä miesten työajat ovat pidentyneet.

Työajat ovat eriytyneet myös ajoituksen suhteen; yhä useampi tekee normaalityöajan päivätyökäytännöstä poikkeavaa vuorotyötä. Perheissä erityisesti naiset tekevät yhä useammin muuta kuin päivätyötä. Tämä liittyy siihen, että naiset työskentelevät miehiä useammin palveluissa, esimerkiksi kaupassa ja sosiaali- ja terveydenhuollossa, jotka on järjestetty myös muulloin kuin maanantaista perjantaihin, kello kahdeksan ja kuudentoista välillä.

Aikapulan ja kiireen on sanottu olevan uusi sosiaalinen ongelma (Garhammer 2002) ja erityisesti suomalaisia työyhteisöjä vaivaava ongelma (Lehto 2002). Naispalkansaajat ovat kokeneet työkiireen lisääntyneen. Työkiire ei vaikuta ainoastaan yksilön kokemukseen työssä, vaan ulottaa vaikutuksensa myös työ-perhe kokemuksiin.

Perheiden aikasuunnittelu edellyttää, että pystytään ennakoimaan, mitä tulee tapahtumaan ja kuinka kauan toiminnot vievät aikaa. Palkansaajien työaika-autonomia on lisääntynyt ja se helpottaa perheiden ajankäytön koordinoitua. Samaan aikaan kuitenkin työajan ja vapaa-ajan välinen raja on hämärtynyt, joka tekee ajasta yhä vaikeammin ennakoitavaa. Tutkimukseni mukaan jopa kolmannesta palkansaajista on tavoiteltu työasioissa työajan ulkopuolella päivittäin tai viikoittain. Tämä voi olla ongelmallista perheiden aikasuunnittelulle, sillä monia kodin

piiriin liittyviä huolenpitotehtäviä ei voi siirtää myöhempään. Esimerkiksi noin kaksivuotias lapsi ei oikein ymmärrä sanaa "kohta" vaan vaatii ruokansa heti, eikä pyykkipäivääkään voi lykätä loputtomasti.

Kokemukset työn ja perheen yhteensovittamisesta

Tutkimuksessani tarkastelin työn ja perheen yhteensovittamisen kokemuksia ajan näkökulmasta. Aihetta tutkitaan useista eri tieteenperinteistä käsin. Se kiinnostaa yhtäläillä taloustieteilijöitä, psykologeja ja sosiaalipolitiikkoja. Tutkimusta aiheesta on tehty jo 1920-luvulta lähtien ja omaksi tutkimusalueekseen se erottautui 1960 ja -70-luvuilla (Mauno 1999). Aiheen tutkimukselle on ominaista käsitteiden ja lähtökohtien moninaisuus. Tutkimusalue kaipaa käsitteiden täsmällisempää määrittelyä ja käsite- ja metodianalyysiä. Englanninkielinen tutkimus käyttää usein käsitettä perheystävällinen käytäntö (family-friendly practice) tarkentamatta mitä tällä tarkoitetaan. Kaipaan tutkimukselta ja julkiselta keskustelulta tarkempaa pohdintaa siitä, mikä on perheystävällistä ja kenen kannalta käytäntö on perheystävällinen? Esimerkiksi työaikapankkeja koskeva tutkimus (Oinas ym. 2005) havaitsi, että työajan "tallettaminen" saattaa perheen näkökulmasta olla hankalaa, sillä perheen aikasidonnaisia tehtäviä voi olla vaikea tallettaa ja hoitaa myöhemmin.

Tutkimuksissa työn ja perheen yhteensovittaminen kiteytyy usein elämänalueiden väliseksi ongelmaksi (ks. Frone et al. 1997). Myös uutisointi työstä ja perheestä liittyy usein ristiriitoihin ja vaikeuksiin. Usein ajattelemmekin automaattisesti, että työ ja perhe ovat ristiriidassa toistensa kanssa ja aiheuttavat ongelmia. Silti jo pitkään on tunnistettu, että elämänalueilla on myös toisiansa tukeva rooli. Siten työn ja perheen suhde on kaksitasoinen (Greehaus & Beutell 1985; Kinnunen & Mauno 1998). Se on myös kaksi-

suuntainen: työ vaikuttaa perheeseen ja perhe työhön (esim. Frone et al. 1997).

Tietotyön yleistymisen myötä yksi mielenkiintoisista työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvistä kysymyksistä on palkkatyön ja ei-palkkatyön välisen rajan hämärtyminen. Luonteenomaista tietotyölle on, että se on rajatonta ja vangitsee mielen (Julkunen ym. 2004). Kaiken kaikkiaan raja palkkatyön ja muun ajan välillä on yhä useammin hämärtyneessä, josta osoituksena pidän työasioiden ajattelemista kotona. Odotetusti työhön liittyvät vaatimukset, kuten pitkät työaika, koettu työkiire ja esimiestehtävät, olivat yhteydessä työn ja ei-työn välisen rajan hämärtymiseen. Tässä tutkimuksessa en pystynyt vastaamaan siihen, onko työasioiden ajattelu kotona häiritsevää vai palkitsevaa. Otaksun, että se voi olla molempia, riippuen henkilöstä ja tilanteesta (vrt. Antila 2006).

Toiseksi tarkastelin työn ja perheen välistä aikaristiriitaa. Odotetusti työajan pituus on selkeästi yhteydessä koettuun aikaristiriitaan: pitkää työaika (yli 40h/vko) tekevät raportoivat suurempaa koettua ristiriitaa. Molempien puolisojen tehdessä pitkää työaika on todennäköisyys kokea aikaristiriitaa moninkertainen verrattuna niihin perheisiin, joissa toinen puoliso tai molemmat tekevät lyhyttä (alle 30h/vko) tai normaalia (35-40h/vko) työaika.

Usein työn ja perheen välisten ongelmien ajatellaan koskevan vain niitä, joilla on lapsia. Havaitsin kuitenkin, että myös lapsettomat tai ne, joilla on aikuisia lapsia, raportoivat kokevansa aikaristiriitaa. Lapsiperheissä koetaan kuitenkin tasoltaan korkeampaa aikaristiriitaa. Työajan pituuden vakioinnin jälkeen erot pienenevät lapsiperheiden vanhempien ja niiden palkansaajien välillä, joilla ei ole kotona asuvia alaikäisiä lapsia. Kansainvälisesti naiset kertovat kokevansa tasoltaan korkeampaa aikaristiriitaa (esim. Hill 2005), mutta Suomessa naisten ja miesten välillä ei ole

huomattavia eroja (myös Kinnunen & Mauno 1998).

Arkipäivien aikastrategiat

Tutkimuksen edetessä kiinnostuin siitä, miten perheet järjestävät arkipäivänsä. Erityisesti halusin tarkastella perheiden käyttämiä aikastrategioita, niitä tapoja, joita perheet käyttävät yhdistäessään työn ja perheen (Becker & Moen 1999). Ne siis kuvaavat ajankäyttöön ja ajan koordinointiin liittyviä käytäntöjä, jotka koostuvat sekä tavoitteellisesta että ei-tavoitteellisesta toiminnasta (ks. esim. Jarvis 1999). Perheet eivät ole "avuttomia uhreja" (mt. 228), vaan perheillä ja yksilöillä on toimintavaltaa, mutta samalla ne toimivat ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa. Ympäristö muokkaa ja rajoittaa perheiden ja sen jäsenten toimintaa.

Havaitsin perheiden käyttävän neljää aikastrategiaa. Ensiksi perheet käyttivät aikaneuvottelua strategiaana. Yhtäällä perheiden arkipäivät järjestetään jatkuvan neuvottelun avulla, toisaalla tiukkojen aikataulujen kautta. Arkipäivän järjestämisen tapa riippui kahdesta keskeisestä tekijästä: yhtäältä työaika-autonomiasta ja toisaalta aikasidonnaisten tehtävien määrästä. Työaika-autonomia jättää neuvotteluvaramaa, etenkin jos perheessä ei ole useita aikasidonnaisia tehtäviä. Vaikka arjen puitteet vaikuttivat vahvasti siihen, millaista strategiaa perheet käyttivät, arjen järjestymiseen vaikuttivat selkeästi mieltymykset ja perheen aikakulttuuri.

Toiseksi havaitsin, että perheet eriävät aikataulujen ajoituksen suhteen; aikataulujen samanaikaisuutta tai eriaikaisuutta käytettiin strategiaana. Aikataulujen samanaikaisuus mahdollistaa muun muassa yhteiset työmatkat, eriaikaisuus puolestaan mahdollistaa esimerkiksi työpäivän venyttämisen tai harrastukset kodin velvoitteista huolimatta.

Kolmas strategia liittyi työajan rajoittamiseen. Työaikaa rajoitettiin tietoisesti perheen ja työn yhteensovittamiseksi. Legitiimit syyt lyhentää työaikaa olivat lapset ja oma terveys. Työn rajaaminen kodin ulkopuolelle oli monen tietotyötä tekevän tapa hallita työn imua. Strategia toi selkeästi esiin pariskuntien yhteiset päätökset siitä, että palkkatyön tekeminen rajataan kodin piiriin ulkopuolelle.

Neljäs strategia liittyi kotitöiden jakamiseen sukupuoliroolin mukaisesti. Joissakin perheissä naiset ja miehet tekivät yhtä paljon ja samantyyppisiä kotitöitä, toisissa perheissä tukeuduttiin perinteiseen työnjakoon. Ajankäytön ohella huomioitiin vastuiden ja tehtävien luonteen, esimerkiksi sen, kuka vastaa viimesijassa perheen arjesta. Jaottelin perheiden strategiat kolmeen kategoriaan, jotka olivat perinteinen, mukautettu ja tasa-arvoinen strategia.

Ensimmäinen kategoria perustuu perinteiseen sukupuolen mukaiseen työnjakoon, jossa naisella on päävastuu kodista ja miehellä perheen taloudesta. Toisen kategorian perheissä on perinteinen työnjako, mutta naisella on vahva palkkatyöidentiteetti. Näissä perheissä naiset ja miehet tekevät yhtä paljon kotitöitä ja huolenpitotehtäviä, mutta ne ovat luonteeltaan erilaisia. Kolmas kategoria kuvaa tasa-arvoista työnjakoa. Näissä perheissä naisella ja miehellä oli yhtäläinen palkkatyöidentiteetti, molemmat vastasivat yhtäläillä perheen taloudesta ja tekivät yhtä paljon ja samantyyppisiä kotitöitä. En havainnut perheitä, joissa perinteiset sukupuoliroolit olisivat kääntyneet vastakkaisiksi, eli siten että mies on pääasiallinen hoivaaja ja nainen vastuussa perheen taloudesta. Toisin kuten aiemmissa tutkimuksissa (esim. Becker & Moen 1999; Larsen 2005) on havaittu, perheet käyttivät useita eri strategioita samanaikaisesti.

Työn ja perheen yhteensovittaminen – kaikkia koskeva tasa-arvokysymys

Keitä työn ja perheen yhteensovittamisen kysymys sitten koskee? Usein työn ja perheen välisten ongelmien ajatellaan koskevan vain niitä, joilla on pieniä lapsia, mutta havaitsin, että esimerkiksi aikalastiriatkokemukset eivät koske vain heitä. Myös lapsettomat tai ne, joilla on aikuisia lapsia raportoivat kokevansa aikalastiriitaa. Työntekijöillä on yhä useammin hoivavelvoitteita ikääntyvistä vanhemmista tai muista sukulaisista, ja nämä hoiva- ja huolenpitotehtävät asettavat omat vaatimuksensa. Tutkimukset puhuvatkin yhä useammin kahteen suuntaan hoivaavista (esim. Zecher 2005). Työn ja perheen yhteensovittamisen kysymys ei myöskään ole – eikä saa olla – sukupuolispesifi, se koskee yhtäläillä naisia kuin miehiäkin.

Tutkimus avaa monia jatkotutkimushaasteita. Ensinnäkin perheiden työaikakäytännöt pysyvät kiinnostavana tutkimuskohteena. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia, tasoittuvatko vai syvenevätkö naisten ja miesten työaikakäytäntöjen erot ja mitä se merkitsee perheen sisäiselle työnjaolle. Toiseksi, perheiden aikakoordinaatio on kiehtova tutkimuskohde. Tutkimus viittaa siihen, että ajan koordinointi vaikeutuu perheiden arjessa, näin etenkin jos työajan ennakoimattomuus yleistyy ja työaika eriytyy yhä enemmän teollisen yhteiskunnan normaalityöajasta. Vastuu perheen aikakoordinaatiosta on usein naisilla. On kiinnostavaa tietää, pysyykö tämä rooli naisilla myös jatkossa. Jos se pysyy naisten velvollisuutena, mitä se merkitsee työelämässä naisten ja miesten välisen tasa-arvon kannalta. Uhkana on, että sukupuolten välinen epätasa-arvo kasvaa.

Työn ja perheen yhteensovittamisen kokemuksilla on merkitystä käytännön kehittämistyön kannalta. Olennaista on muun muassa tunnistaa, pyritäänkö kehittämistyöllä vähentämään ristiriit-

taa aiheuttavia tekijöitä vai korostetaanko työn ja perheen toisiaan tukevia rooleja. Jos kehittämistyö kohdistuu työaikakäytäntöihin, on tärkeää määrittellä mihin työajan ulottuvuuteen ongelmat liittyvät. Kaiken kaikkiaan uskon, että aika ja sukupuoli säilyvät työn ja perheen yhteensovittamisen kannalta kriittisinä kysymyksinä.

Viitteet

¹ Puheenvuoro pohjautuu 20.3.2009 Jyväskylän Yliopistossa pidettyyn *lectio praecursoriaan*.

² Tutkimuskysymyksiä lähestyn haastatteluaineiston ja kolmen tilastoaineiston avulla. Tilastoaineistot ovat Tilastokeskuksen Työoloaineistot (1977 - 2003), eurooppalainen "Employment options of the future" aineisto vuodelta 1998 sekä Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen ja psykologian laitoksen "Kotitalous, työ ja hyvinvointi" aineisto vuosilta 1999 ja 2000. Lisäksi käytän kymmenen pariskunnan haastatteluaineistoa (vuosilta 2001 ja 2002). Haastatteluaineisto kerättiin tätä tutkimusta varten (ks. myös Bodbacka 2004).

Kirjallisuus

Adam, Barbara (1995) *Timewatch. The Social Analysis of Time*. Cambridge, Polity Press.

Antila, Juha (2006) *Veteen piirretty viiva? Työn ja yksityiselämän välisen rajapinnan tarkastelua*. Työministeriö: Työpoliittinen tutkimus 272.

Avery, Rosemary J. & Stafford, Kathryn (1991) *Toward a Scheduling Congruity Theory of Family Resource Management. Lifestyles: Family and Economic Issues* 12 (4), 325 – 344.

Becker, Penny & Moen, Phyllis (1999) *Scaling Back: Dual-earner couples' work-family strategies*. *Journal of Marriage & the Family* 61(4), 995-1007.

Bodbacka, Silva (2004) *Utopiasta arkeen. Työaika ja aikavaurautus elämäntilanteissa*. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu-tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Boisard, Pierre, Cartron, Damien, Gollac, Miche & Valeyre, Antoine (2003) *Time constraints at work and health risks in Europe*. Luxembourg: The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

Boulin, Jean-Yves (1998) *Social and societal issues of working time policies in Europe*. In Breedveld, Koen & Corijn, Eric (toim.) *New Strategies for everyday life: work, freetime and consumption*. *Vrijetijd Studies* 16, Boom tijdschriften, 57-67.

Daly, Kerry (1996) *Families and Time. Keeping pace in a hurried culture*. London: Sage.

Fagan, Colette (2001) *The Temporal Reorganization of Employment and the Household Rhythm of Work Schedules. The Implications for Gender and Class Relations*. *American Behavioral Scientist* 44(7), 1199-1212.

Frone, Michael & Russel, Marcia & Cooper, Lynne M. (1997) *Relation of Work-Family Conflict to Health Outcomes: A four-year longitudinal study of employed parents*. *Journal of Occupational & Organizational Psychology* 70(4), 325- 336.

Garhammer, Manfred (2002) *Pace of Life and Enjoyment of Life*. *Journal of Happiness Studies* 3(3), 217-256.

Greenhaus, Jeffrey H. & Beutell, Nicholas, J. (1985) *Sources of Conflict Between Work and Family Roles*. *Academy of Management Review* 10(1), 76-88.

Hill, Jefferey E. (2005) *Work-family facilitation and conflict, working fathers and mothers, work-family stressors and support*. *Journal of Family Issues* 26(6), 793-819.

Hill, Jefferey E., Timmons Mead, Nicole, Dean, Lukas Ray, Hafen, Dawn, M., Gadd, Robyn, Palmer, Alexis, A. & Ferris, Maria, S. (2006) *Researching the 60-Hour Dual-Earner Workweek. An Alternative to the "Opt-Out Revolution"*. *American Behavioral Scientist* 49(9), 1184-1203.

Jarvis, Helen (1999) *The tangled webs we weave: household strategies to co-ordinate home and work*. *Work, Employment and Society*, 13 (2), 225-247.

- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko (1999) The Modernization of Working Times. Flexibility and Work Sharing in Finland. Jyväskylä, SoPhi.
- Julkunen, Raija, Nätti, Jouko & Anttila, Timo (2004) Aikanyrjähdys. Keskiluokka työn ja vapaa-ajan puistuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Järnefelt, Noora (2002) Työkiireen syiden jäljillä. Teoksessa Järnefelt, Noora & Lehto, Anna-Maija: Työhulluja vai hulluja töitä? Tutkimus kiirekokeuksista työpaikoilla. Statistics Finland, Research report 235, 17-55.
- Kalleberg, Arne L. (2000) Nonstandard Employment Relations: Part-time, Temporary and Contract Work. Annual Review of Sociology 26, 431-365.
- Kinnunen, Ulla & Mauno, Saija (1998) Antecedents and Outcomes of Work Family Conflict Among Employed Women and Men in Finland. Human Relations 51(2), 157-177.
- Lammi-Taskula, Johanna (2004) Pienet koululaiset. Teoksessa Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes, 58-71.
- Larsen, Trine P. (2005) Work and Care Strategies of European Families: Similarities or National Differences? Teoksessa Kröger, Teppo & Sipilä, Jorma (toim.) Overstretched. European families up against the demands of work and care. Blackwell, Oxford & Malden, MA, 95 – 117.
- Lehto, Anna-Maija (2002) Työelämän kiire ja perhe. Teoksessa Järnefelt, Noora & Lehto, Anna-Maija (toim.) Työhulluja vai hulluja töitä? Tutkimus kiirekokeuksista työpaikoilla. Tutkimuksia 235. Helsinki: Tilastokeskus, 105-124.
- Lewis, Suzan & Smithson, Janet (2001) Sense of entitlement to support for the reconciliation of employment and family life. Human Relations 54(11). 1455-1481.
- Mauno, Saija (1999) Job Insecurity as a Psychosocial Job Stressor in the Context of the Work-Family Interface. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 156. Jyväskylä: Jyväskylä University.
- Oinas, Tomi, Jokivuori Pertti & Ilmonen Kaj (2005) Työaikapankki – haavetta ja todellisuutta. Työpoliittinen tutkimus 284. Työministeriö: Helsinki.
- Pfau-Effinger, Birgit (2004) Development of Culture, Welfare states and Women's Employment in Europe. Aldershot Ashgate.
- Pohjanen, Jorma (2002) Mitä kello on? Kello modernissa yhteiskunnassa ja sen sosiologisessa teoriassa. Jyväskylä Studies in education, psychology and social research 197. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Repo, Katja (2002) Raha ei kasva puussa: perheen rahatalous ja sen diskursiivinen todellisuus. Tampereen yliopisto, Sosiaalipoliittikan ja sosiaalityön laitos.
- Salmi, Minna (1996) Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit. Teoksessa Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere: Vastapaino, 211-231.
- Tammelin, Mia (2009) Working time and family time. Experiences of the work-family interface among dual-earning couples in Finland. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 355. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Tijdens, Kea (1999) Are Secondary Part-Time Jobs Marginalized? Job characteristics of women employed less than 20 hours per week in the European Union. ISER Working Paper Series, 20.
- Zechner, Minna (2005) Family Commitments under Negotiation: Dual Carers in Finland and Italy. Teoksessa Kröger Teppo & Sipilä, Jorma (toim.) Overstretched. European families up against the demands of work and care. Blackwell, Oxford & Malden, MA, 81 – 94.
- Zerubavel, Eviatar (1981) Hidden Rhythms. Schedules and Calendars in Social Life. Los Angeles, London: University of Berkeley Press.
- Williams, Joan C., Manvell Jessica & Bornstein, Stephanie (2006) "Opt Out" or Pushed Out?: How the Press Covers Work/Family Conflict. The Center for WorkLife Law. University of California, Hastings College of the Law.
- Åkerstedt, Torbjörn (2003) Shift work and disturbed sleep/wakefulness. Occupational Medicine 53(2), 89-94.

